

Robert Klimek

Hydronimy w dorzeczu rzeki Sapiny – kształtowanie się nazewnictwa od średniowiecza po czasy współczesne

Sapina jest niewielką rzeką płynącą w północno-wschodniej części Krainy Wielkich Jezior Mazurskich. Przepływa ona leniwie przez szereg jezior, między innymi: Kruklin, Gołdopiwo, Wilkus, Pozezdrze, Stręgiel i ostatecznie wpływa do jeziora Świącajty, wchodzącego w skład kompleksu jezior Mamry. Rzeką ma 36,5 km długości. W górnym odcinku – między jeziorem Kruklin a Gołdopiwo – płynie ona sztucznie przekopany kanał. Wypływając z Gołdopiwa, snuje się spokojnym nurtem przez kolejne jeziora, lasy i podmokłe łąki. Jej szerokość dochodzi tutaj do 20 m, zaś głębokość sięga ok. 1 m¹.

W ostatnim okresie w literaturze przedmiotu pojawił się problem ustalenia źródeł rzeki. Początkowo przyjmowano, że bierze ona swój początek z torfowiska koło wsi Spytkowo, jednak niedawno uznano, że źródła Sapiny znajdują się w Puszczy Boreckiej, a w górnym nurcie rzeka przepływa przez jeziora: Żywy, Sołtmany, Żywki, Czarne i wpływa do Kruklina². Dorzecze Sapiny obejmuje więcej jezior. Oprócz wyżej wymienionych należy jeszcze dodać jeziora połączone z nią mniejszymi dopływami: Babka, Brożówka, Biała Kuta, Czarna Kuta, Głęboka Kuta, Krzywa Kuta, Łękuk, Piecek, Romnit czy Stręgielek. Jezioro Żabinki połączone jest wąską cieśniną z Gołdopiwem, podobnie jak jeziora: Brząs z Wilkusem i Kozuchy z Kruklinem. Największymi jeziorami dorzecza Sapiny są: Gołdopiwo (862,5 ha), Stręgiel (404,9 ha) i Kruklin (356,4 ha). Wśród najwyższej położonych wymienić należy zbiorniki wodne takie, jak: Żywy (134,4 m n. p. m.), Krzywa Kuta (134,4 m n. p. m.) i Biała Kuta (134,3 m n. p. m.)³. Najgłębszym jeziorem są Żabinki (42,5 m) leżące w kotle eworsyjnym⁴.

¹ Środowisko geograficzne, [w:] *Węgorzewo. Z dziejów miasta i powiatu*, pod red. A. Wakara i B. Wilmowskiego, Olsztyn 1968, s. 14-18.

² A. Sulej, *Hydrografia*, [w:] R. Klimek, W. Różewicz, A. Sulej, *Gmina Kruklanki. Historia i przyroda*, Olsztyn 2009, s. 18; *Atlas podziału Hydrograficznego Polski*, pod red. H. Czarnieckiej, Warszawa 2005, mapa H2.

³ A. Choiński, *Katalog jezior Polski*, Poznań 2006, s. 348-349.

⁴ A. Sulej, *Geomorfologia*, [w:] *Gmina Kruklanki...*, s. 13.

W XIX wieku na tym obszarze doszło do dużych zmian hydrologicznych. W latach 1841–1851 przeprowadzone zostały tzw. melioracje kruklińskie. Poziom wody w jeziorze Kruklin obniżono o 20 stóp (ok. 6 m) za pomocą kanału biegnącego z tego jeziora przez Krukłanki do jeziora Gołdopiwo⁵. W tym celu w 1842 r. usunięto zakupiony przez państwo młyn wodny w Krukłankach⁶. Uzyskane w ten sposób łąki zostały wydzierżawione na wypas bydła. W efekcie tych działań jezioro Kruklin utraciło przeszło połowę swojej powierzchni. Na jego osuszonym obszarze wydzielili się dwa niewielkie zbiorniki wodne: jezioro Kożuchy i jezioro Patelnia. To ostatnie było nawet do 1945 r. nazywane Małym Kruklinem (*Kleiner Kraukelner See*)⁷. Na przestrzeni ostatnich kilkuset lat uległo całkowitemu zanikowi jezioro *Muskowyer*, leżące na północny zachód od Wyłud⁸. Nazwa dawnego jeziora jest pochodzenia pruskiego i zapewne wywodzi się od słów „mucha”⁹ oraz „wiatr”¹⁰. Na przestrzeni ostatnich dwustu lat pewnym zmianom uległa też linia brzegowa jeziora Stręgiel. W tym czasie w efekcie nieznacznego obniżenia poziomu wody z jego południowo-wschodniej zatoki wyodrębniło się jezioro Stręgielek¹¹.

Nazwy jezior w średniowieczu

Pierwsze hydronimy na omawianym obszarze zostały odnotowane w dokumencie ustalającym granicę między zamkami w Węgorzewie (*Angirburg*) i Giżycku (*Leczenburg*), który został podpisany przez mistrza Ditricha z Aldenburga. Powstanie dokumentu miało miejsce za czasów jego urzędowania, czyli w latach 1335–1341. Jeziora: Dobskie (*Doubin*), Darin (*Dargen*) i Harsz (*Skarsin*) należały do zamku w Giżycku, natomiast pod jurysdykcją zamku w Węgorzewie znajdowały się: Mamry (*Mauwir*), *Stokiske*, Święcajty (*Swinteseyte*), Stręgiel

⁵ M. Toeppen, *Historia Mazur. Przyczynek do dziejów krainy i kultury pruskiej*, przeł. M. Szymańska-Jasińska, oprac. i wstępem poprzedził G. Jasiński, Olsztyn 1998, s. 374.

⁶ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, t. 2, Warszawa 1881, s. 670.

Młyn w Krukłankach (*Krokbergken*) po raz pierwszy pojawił się w dokumentach w 1564 r., zob. G. Białuński, *Kolonizacja »Wielkiej Puszczy« (do 1568 roku) – starostwa piskie, elckie, straduńskie, zelkowskie i węgoborskie (węgorzewskie)*, Olsztyn 2002, s. 208.

⁷ F. Schroetter, *Tableau zur Zusammensetzung Karte von Preussen, Section 54*, 1796, skala 1:50 000, Deutsche Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz, Kartenabteilung, sygn. N 1020; *Meßtischblatt Nr. 1997, Kruglanken, 1:25 000*, 1927; M. Biolik, *Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflussgebiet des Pregel und im Einzugsbereich der Zuflüsse zur Ostsee zwischen Pregel und Memel (Nazwy wód stojących dorzecza Pregoly i dopływów Bałtyku między Pregolą a Niennem)*, Stuttgart 1993, s. 248.

⁸ J. Naronski, *Districtus Angerburg*, [ok. 1660–1676], Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem, sygn. 61/F 10310; Białuński, *Kolonizacja »Wielkiej Puszczy«*..., s. 187.

⁹ W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno 2007, s. 412: lit. *mūsė*, *musca* – mucha; *Elbing Vocabulary*, [w:] *Old Prussian written monuments*, opr. L. Palmaitis, Kaunas 2007, E 782: prus. *muso*.

¹⁰ W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny*, s. 744-5:(lit.) *vetra*– wicher przed burzą, burza z wiatrem, od *vėiti* – wiać, dąć; *Elbing Vocabulary*, nr 53: *wetro* – wiatr.

¹¹ F. Schroetter, *Tableau zur Zusammensetzung Karte von Preussen, Section 54*.

(*Stringele*), Pozezdrze (*Presister*), Wilkus z zatoką Brząs (*Wilkus gros und cleyne*), Gołdopiwo (*Dougepiwe*), Kruklin (*Kreukelyn*), Wydmieńskie (*Wedemyn*) i położone w puszczy Łę kuk Mały (*Lunkucke*). Powyższe zbiorniki wodne należały do Galindii (*der lande czu Galindin*)¹². Wśród wymienionych jezior w dorzeczu Sapiny leżały: Stręgiel, Pozezdrze, Wilkus, Gołdopiwo i Kruklin.

Średniowieczne nazwy tych zbiorników wodnych są pochodzenia pruskiego. Język ten wymarł pod koniec XVII w., ale jego trwałość wywarła wielkie piętno na miejscowej toponimii. Analizując źródłosłów wymienionych hydronimów, można przyjąć, że mieszkający tutaj Prusowie często nadawali nazwy związane z miejscową przyrodą. Pierwszy zapis jeziora Gołdopiwo – *Dowgepywe* – pochodzi od słów *daug*, *daugi*, których odpowiednikiem w języku litewskim jest wyraz „dużo” oraz *pieva* (lit.) – „łąka”¹³. Zapewne ma to związek z otaczającymi jeziorem od strony południowej i wschodniej obszernymi łąkami pastwisk. Późniejsza nazwa jeziora *Dalgabiba* (*Dalgabia*), która pojawia się na mapie Kaspara Hennenbergera z 1576 r.¹⁴, przypuszczalnie może mieć związek z Gabią – boginią ognia i ogniska domowego¹⁵. Jezioro Stręgiel prawdopodobnie zawdzięcza swoją nazwę roślinie ostrożeń (potocznie nazywanej ostem), zwanej w języku pruskim *strigli*¹⁶, która w przeszłości mogła porastać jego brzegi. Raczej nie jestem skłonny uznać pochodzenia nazwy od łotewskiego wyrażenia *stringt*, co oznacza „wyschnięty”¹⁷.

Jezioro Wilkus oczywiście wywodzi się od pruskiego słowa *wilkis*¹⁸ i litewskiego *wilkas*¹⁹ oznaczającego „wilka”. Z wielkim prawdopodobieństwem można przyjąć, że zwierzęta te co najmniej od czasów średniowiecza były często widywane w okolicy tego jeziora. W przypadku pochodzenia nazwy jeziora Kruklin (*Kreukelyn*) powszechnie przyjmuje się, że ma ona związek z ptakiem krukem²⁰. Wielce prawdopodobne jest jednak, że wywodzi się od słowa „muszla”, która w języku litewskim brzmi *kriauklė*²¹. Od jeziora Kruklin wzięły też nazwę założone

¹² *Preußisches Urkundenbuch*, hrsg. von M. Hein, Bd. 3/1, Marburg 1975, Nr. 419.

¹³ G. Gerullis, *Die altpreussischen Ortsnamen*, Berlin-Leipzig 1922, s. 30; M. Biolik, *Die Namen der stehenden Gewässer*, s. 66.

¹⁴ C. Hennenberger, *Prussiae, das ist des Landes zu Preussen, welches das herrichste Theil ist Sarmathiae Europae eigentliche und warhafftige Beschreibung*, Königsberg 1576.

¹⁵ R. Klimek, *Dzieje osadnictwa na terenie gminy Kruklanki od pradziejów do XIX wieku*, [w:] *Gmina Kruklanki...*, s. 40.

¹⁶ *Lexicon borussicum vetus*, red. L. Palmaitis, Kaunas 2007, s. 212; M. s. 886 *strigli*, niem. *Distel*, pol. *oset*.

¹⁷ G. Gerullis, *Die altpreussischen Ortsnamen*, s. 175; M. Biolik, *Die Namen der stehenden Gewässer*, s. 245.

¹⁸ *Elbing Vocabulary*, nr 657.

¹⁹ W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny*, s. 752.

²⁰ G. Gerullis, *Die altpreussischen Ortsnamen*, s. 73; lit. *kriauklis*, pol. „kruk”; S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984, s. 172; M. Biolik, *Die Namen der stehenden Gewässer*, s. 123-124.

²¹ Muszla, lit. *kriauklė*, por. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius 1993, s. 332.

w 1545 r. Krukłanki²². Jeszcze więcej problemów jest z identyfikacją pochodzenia nazwy jeziora Pozezdrze (*Presister*). Zdaniem Marii Biolik nazwa pochodzi od piasku²³, a według Jana Powierskiego – od pruskiego wyrażenia *presist*, oznaczającego „jezioro przy osadzie”²⁴. W XVI i XVII w. jezioro wzmiankowane jest w źródłach jako *Posserse* i *Possesern*²⁵. W analizowanym dokumencie z lat 1335–1341 odnotowane zostało także jezioro *Lunkucke* – Łękuk Mały (80,6 ha) – które nie leży w zlewni rzeki Sapiny. Warto jednak je tu odnotować, gdyż na obszarze Puszczy Boreckiej istnieją dwa zbiorniki wodne o tej samej nazwie. Ten drugi – Łękuk Wielki (20,7 ha) – leży w dorzeczu Sapiny²⁶. Zdaniem Jana Powierskiego nazwa *Lunkucke* odnosi się do większego obszaru obecnej Puszczy Boreckiej, stąd identyczne nazwy dla dwóch jezior. Niewątpliwie jest ona pochodzenia bałtyckiego. Moim zdaniem nawiązuje ona do pruskiego słowa *lunkan* oznaczającego „łyko”, czyli wewnętrzną korę drzewa liściastego odartą z młodych drzew i używaną do wyrobu wiązań, powrozów i łapci²⁷. Najczęściej używano łyka z wierzby i lipy²⁸. Nadmienić trzeba, że w dzisiejszych czasach wierzby nadal licznie porastają brzegi Łękuku Wielkiego²⁹. Prawdopodobnie od butów robionych z łyka pochodzi też nazwa pruskich ścieżek zwanych *lunki* (*lonki*)³⁰.

Nazwy jezior w źródłach nowożytnych

W 1576 r. Kaspar Hennenberger opracował mapę Prus. Była ona, jak na ówczesne czasy, bardzo profesjonalna i przez kolejne dwa stulecia stanowiła wzór do naśladowania przez kolejnych kartografów. Hennenberger naniósł na niej m.in. wiele hydronimów. Z omawianego obszaru były to następujące jeziora: Gołdopiwo (*Dalgabiba*), Kruklin (*Krukielanick*), Stręgiel (*Strengel*), a także Krzywa Kuta (*Krumm Kute*), Głęboka Kuta (*Tieff Kute*), Żywy (*Dargist*), Sołtmańskie (*Gross Seben*) i Żyweckie (*Kleiner Seben*)³¹. Z wymienionych nazw pochodzenia pruskiego, poza omówionymi wcześniej, wyjaśnienia wymagają hydronimy *Kute* i *Dargist*. Pierwszy z wymienionych wyrazów prawdopodobnie nawiązuje do

²² G. Białuński, *Kolonizacja »Wielkiej Puszczy«...*, s. 186-187: początkowo wieś nazywano *Krauglienen*, *Krauglin*, a od XVII w. *Kruglanken*.

²³ M. Biolik, *Die Namen der stehenden Gewässer*, s. 200.

²⁴ J. Powierski, *Prusowie, Mazowsze i sprowadzenie Krzyżaków do Polski*, t. II, 2, Malbork 2003, s. 392; S. Rospond, *Słownik etymologiczny*, s. 303; zdaniem Stanisław Rosponda nazwa pochodzi od jakiejś staropruskiej osady.

²⁵ G. Białuński, *Kolonizacja »Wielkiej Puszczy«...*, s. 186.

²⁶ Zastanawiające jest, dlaczego mniejszy ze zbiorników wodnych nazwany został „Wielki”, zaś większy – „Mały”. Jan Powierski słusznie zauważył, że drugi człon nazwy jeziora został przeniesiony od założonych osad. Łękuk Wielki założono w 1699 nad mniejszym z jezior, zaś Łękuk Mały powstał w 1707 nad większym zbiornikiem, zob. J. Powierski, *Prusowie, Mazowsze...*, s. 420-421.

²⁷ *Elbing Vocabulary*, nr 644; W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny*, s. 365

²⁸ S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 2, G–L, Warszawa 1994, s. 686.

²⁹ Dziękuję koleźce Andrzejowi Sulejowi za przekazanie tej informacji.

³⁰ *Elbing Vocabulary*, nr 800.

³¹ C. Hennenberger, *Prussiae, das ist des Landes zu Preussen...*

pruskiego słowa *kote* oznaczającego srokę³². Potwierdzeniem tej hipotezy może być zapis w pewnym dokumencie z lat sześćdziesiątych XVI w. o młynie w Przytułach (*Kotte*). Wcześniej znajdowała się tam buda myśliwska o tej samej nazwie – *bude an der Kotte*³³. Pierwsze człony przy nazwach jezior takich, jak Biała Kuta (*Weißer Kute*), Czarna Kuta (*Schwarze Kute*), Głęboka Kuta (*Tieff Kute*), Krzywa Kuta (*Krumm Kute*) pochodziły już z języka niemieckiego³⁴. Wyjaśnienia nazwy jeziora *Dargist* należałoby upatrywać również w języku pruskim. Zapewne pochodzi ona od słowa *darg*, *darge* oznaczającego „mocny”, „twardy”, „wytrzymały”³⁵. Jezioro Sołtmańskie w XVI w. zostało zapisane na mapie Hennenbergera jako *Gross Seben*. W późniejszych latach przejęło jednak nazwę od położonej nad jej brzegiem wsi Sołtmany. Nazwa wsi została z kolei przeniesiona ze starostwa ełckiego. Początkowo wieś zapisywano jako *Soldthmanen* i *Soltmanen*³⁶. Jest to nazwa pochodzenia niemieckiego i oznacza: „żołdak”, „opłacany żołnierz”³⁷.

W latach sześćdziesiątych XVII w. Józef Naroński – kartograf w służbie księcia Prus – opracował mapę starostwa węgorzewskiego, na której także zaznaczył i opisał wiele jezior. Obok Gołdopiwa (*Goldopen*), Krukliny (*Kruklin*), Wilkusa (*Wilkus*) i Pozezdrza (*Pozerun*) Naroński naniósł także jezioro Romint (*Ramalyk*) oraz rzekę Sapinę (*Zupina*)³⁸. Nazwa Ramalyk pochodzi od rdzenia **ram*, **rams* oznaczającego „spokojny”, „cichy”, ale także „zaczny”, „pokorny”, „cnotliwy”³⁹. *Zupina* na mapie Narońskiego pojawił się jedynie na odcinku rzeki między jeziorami Pozezdrze i Stręgiel. Wyraz *zupuni*, *supūni* w języku pruskim oznacza „panią”, „kobietę”⁴⁰. Nazwę rzeki możemy także łączyć z litewskim *supinēti*, *supti* – co znaczy „kołysać”⁴¹. Jest to bardzo prawdopodobna hipoteza, gdyż na tym odcinku nurt Sapiny jest bardzo spokojny, nieznacznie kołyszący. Niektóre z jezior zostały wymienione przy lokacjach włości wiejskich, na przykład w nadaniu dla Żywek z 1557 r. występują jeziora Żywki (*Klein Sieben*) i Babka (*Groß Babka*), natomiast w akcie lokacyjnym Brożówki z 1562 r. wymie-

³² V. Mažiulis, *Prūsųkalbos etimologijos žodynas*, Vilnius 2013, s. 450; Trudno zgodzić się z propozycją Marii Biolik (*Die Namen der stehenden Gewässer*, s. 124), że nazwa pochodzi od litewskiego *kūtė*, oznaczającego świnię, oborę, chlew; por. W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny*, s. 329.

³³ G. Białuński, *Kolonizacja »Wielkiej Puszczy«...*, s. 208.

³⁴ *Geognostische Agronomische [Karte]nr 1897, Kuten, 1:25 000*, Berlin 1903.

³⁵ V. Mažiulis, *Prūsųkalbos etimologijos...*, s. 106; M. Biolik, *Die Namen der stehenden Gewässer*, s. 308-309; por. lit.: *dargus*, *dergia*.

³⁶ G. Białuński, *Kolonizacja »Wielkiej Puszczy«...*, s. 187.

³⁷ Nie zgadzam się z propozycją Marii Biolik, że nazwa wsi i jeziora pochodzi od słowa „soltman” – *Salzmann*, czyli człowieka handlującego solą (zob. M. Biolik, *Die Namen der stehenden Gewässer*, s. 237).

³⁸ J. Naronski, *Districtus Angerburg*.

³⁹ M. Biolik, *Die Namen der stehenden Gewässer...*, s. 215; *Lexicon borussicum vetus*, s. 182.

⁴⁰ V. Mažiulis, *Prūsųkalbosetimologijos*, s. 892.

⁴¹ Lit. „supti”, „supinēti”, *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius 1993, s. 770; Nie zgadzam się z Marią Biolik, że nazwa rzeki Sapina pochodzi od czasownika „sapać”, por. M. Biolik, *Die Namen der fließenden Gewässer im Flußgebiet des Pregel (Nazwy wód płynących dorzecza Pregoly)*, Stuttgart 1996, s. 170.

niono Brożówkę (*Groß Bufki*) oraz prawdopodobnie Bębenek (*Cleinen Bufki*)⁴². Nazwa *Babka* przypuszczalnie posiada rodowód pruski i może oznaczać fasolę⁴³, z kolei *Bufki* to w języku niemieckim „bawół”, „wół”, niem. *Büffel*.

Rzeki: kwestia nazewnictwa

Popozostaje jeszcze usystematyzowanie nazw poszczególnych cieków wodnych w dorzeczu Sapiny. Obecnie przyjmuje się, że rzeka ta ma źródła w Puszczy Boreckiej i przepływa kolejno przez następujące jeziora: Żywy, Sołtmany, Żywki, Czarne, Kruklin, Patelnia, Gołdopiwo, Wilkus, Pozezdrze, Stręgiel, po czym uchodzi do Świącajt. Problem polega na tym, że w przeszłości poszczególne odcinki rzeczne między jeziorami miały swoje nazwy własne, zaś Sapiną był jedynie odcinek między jeziorem Pozezdrze i Stręgiel. Już w XIX w. Max Toeppen pisał, że Węgorapa wypływa z jeziora Mamry, ale można przyjąć, że swój bieg rozpoczyna w jeziorze Kruklin. Zbiorniki wodne takie, jak: Kruklin, Gołdopiwo, Wilkus, Pozezdrze, Stręgiel i Świącajt są ze sobą powiązane strumieniami, ale nie pozwala to jednakże twierdzić, że połączenia te tworzą jedną rzekę⁴⁴. W przypadku dorzecza Sapiny zniknęły nazwy poszczególnych łączących jeziora cieków, które funkcjonowały powszechnie jeszcze w połowie XX wieku. Odcinek między Gołdopiwem a Wilkusem nazywał się *Przerwanka Fließ*⁴⁵. Rzeka łącząca Kruklin z Gołdopiwem nazywana była Kruklińską Strugą, Kruklińskim Kanałem (*Kruglinner Kanal*)⁴⁶ bądź Szumiwodą⁴⁷. Ciek wodny łączący jezioro Żywy z Sołtmanami nazywał się w przeszłości Żywską Strugą (*Siewener Fließ*), zaś jeziora Sołtmańskie z Żywkami i jeziorem Czarnym – Żywecką Strugą (*Siewker Fließ*)⁴⁸. Niewielki odcinek między jeziorem Czarnym a Kruklinem oznaczano w przeszłości jako Czarną Strugę (*Schwarzes Fließ*)⁴⁹. Jak widać na podstawie powyższych przykładów, nazwy poszczególnych odcinków rzecznych pochodziły od jezior, z których wypływały⁵⁰. W ostatnich latach w pracach związanych z hydrografią regionu zostały one zastąpione i przyporządkowane do jednej rzeki – Sapiny. W ten sposób na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat nazwę rzeki

⁴² G. Białuński, *Kolonizacja »Wielkiej Puszczy«* ..., s. 188-189 i 195.

⁴³ V. Mažiulis, *Prūsų kalbos etimologijos*, s. 68.

⁴⁴ M. Toeppen, *Historia Mazur*..., s. 31.

⁴⁵ *Preußisches Urneftichblatt 1:25 000, Gr. Bartelsdorf*, Bl. 901, 1869, Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz, Kartenabteilung sygn. N 729.

⁴⁶ G. Leyding, *Nazwy fizjograficzne powiatu węgorszewskiego*, [w:] *Węgorzewo. Z dziejów miasta i powiatu*, pod red. A. Wakara i B. Wilamowskiego, Olsztyn 1968, s. 285.

⁴⁷ M. Biolik, *Die Namen der fließenden Gewässer*, s. 195-196; M. Orłowicz, *Ilustrowany przewodnik po Mazurach Pruskich i Warmii*, Olsztyn 1991, s. 73-74.

⁴⁸ G. Leyding, *Nazwy fizjograficzne powiatu węgorszewskiego*, s. 286; M. Biolik, *Die Namen der fließenden Gewässer*, s. 225-226.

⁴⁹ G. Leyding, *Nazwy fizjograficzne powiatu węgorszewskiego*, s. 279; M. Biolik, *Die Namen der fließenden Gewässer*, s. 37.

⁵⁰ Do takich wniosków doszedłem podczas analizy źródłowej nazw rzecznych i jezior w średniowieczu na obszarze Warmii, por.: R. Klimek, *Między prawdą a zmyśleniem: trzy błędy historyczne w dziejach Reszla*, [w:] *680 lat historii Reszla*, pod red. G. Białuńskiego i R. Klimka, Reszel 2018, s. 213-238.

zaczęto przenosić w górę jej dorzecza na coraz bardziej oddalone odcinki. W zlewni Sapiny mamy jeszcze dwie inne zarejestrowane nazwy strumieni: Bobrówkę (*Bieber Fließ*)⁵¹ i *Munter*⁵². Bobrówka ma swoje źródła ok. 2 km na wschód od Kut. Przepływa przez jeziora: Czarna Kuta, Głęboka Kuta i wpływa do Stręgla. *Munter* płynie przez Jakunówkę i uchodzi do jeziora Krzywa Kuta. Nazwa ta w tłumaczeniu z języka niemieckiego oznacza „Żwawa”, „Rześka”. Obecnie woda w niej występuje okresowo, ale ukształtowanie koryta i liczne meandry przypominają, że w przeszłości płynęła ona bardzo wartkim strumieniem. Rzeczka ta wypływa z Krzywej Kut, przepływa przez Białą Kutę i uchodzi do Wilkusa.

Zakończenie

W dorzeczu rzeki Sapiny zachowało się do dzisiejszych czasów bardzo dużo nazw bałtyckich. Język Prusów, pierwszych mieszkańców tej ziemi, wymarł kilkaset lat temu, ale jego wpływ na hydronimię jest nadal ogromny. Po dawnych mieszkańcach pozostały takie nazwy, jak: Stręgiel, Kruklin, Wilkus, Kuta, Łękuk, Sapina, Romint, Babka czy Purwin⁵³. W nieco przekształconej formie pozostała nazwa Gołdopiwo. Począwszy od XVI w., kolejne fale osadnictwa niemieckiego i polskiego przyniosły w miejscowej hydronimii nieznaczne zmiany. Wpływ języka niemieckiego można zauważyć w przypadku zapisu nazwy jeziora Sołtmańskiego (*Solthmanner*), Brożówka (*Büffke*) i bezimiennego dziś strumienia *Munter*. Z kolei polskie osadnictwo miało wpływ na powstanie nazw takich jezior, jak: Żabinki (*Zabinka*) i Czarne⁵⁴. Z czasem spolszczeniu uległa także nazwa jeziora Żywki, które pierwotnie nazywało się *Kleiner Seben*. Jak widać, na tym obszarze jeszcze w XVI w. dominowały wyłącznie nazwy pruskie.

Chaos, jaki wprowadzili badacze w ostatnich latach, doprowadził do tego, że w górnym dorzeczu Sapiny zostały pominięte stare nazwy strumieni. W związku z tym należałoby rozważyć możliwość ich przywrócenia. Należy dodać, że w przeciwieństwie do nazw osobowych nazwy wód są bardziej trwałe, ponieważ związane są z określonym, niezmiennym desygnatem. Wyróżniają się największą trwałością spośród wszystkich nazw geograficznych. Są one niezwykle długowieczne i przejmowane były wciąż na nowo przez kolejne osiedlające się tu narodości. Tym samym hydronimy są ważnym źródłem informacji o historii osadnictwa. Są one także niezastąpionym materiałem źródłowym w badaniach historycznych i geograficznych, zwłaszcza w dziedzinach, w których brakuje historycznych źródeł pisanych. Nazwy wodne, w przeciwieństwie do „niemych” źródeł archeologicznych, przekazują informacje o swym pochodzeniu, dzięki cze-

⁵¹ G. Leyding, *Nazwy fizjograficzne powiatu węgorzewskiego*, s. 279; M. Biolik, *Hydronimia dorzecza Pregoly z terenu Polski*, Olsztyn 1987, s. 29; nazwa rzeki pochodzi od bobra (niem. *Bieber*).

⁵² *Meßtischblatt* Nr. 1897, *Großgarten*, 1:25 000, 1940.

⁵³ Niewielki zbiornik wodny (4,08 ha) w pobliżu jeziora Żabinki. Jego nazwa pochodzi od słowa „błoto”, lit. *purvas*, zob. M. Biolik, *Hydronimia dorzecza Pregoly*, s. 185.

⁵⁴ *Reymann's Topographische Special-Karte 1:200 000, Lötzen*, Glogau 1870.

mu możemy poznać zasięg osadnictwa dawnych mieszkańców na tych wielokrotnie kolonizowanych terenach. Jest to również świadectwo rozpowszechnienia języka prehistorycznych etnosów⁵⁵.

⁵⁵ *Mały słownik kultury dawnych Słowian*, pod red. L. Leciejewicza, Warszawa 1972, s. 254-255; T. Schoffer, *Notatka o etymologii nazw Odra, Oder; Viadrus*, [w:] *Odra–Oder. Panorama europejskiej rzeki*, red. K. Schlögel, B. Halicka, Skórzyn 2008, s. 93.